

**ВИЗНАЧНИЙ СЛАВІСТ ОРЕСТ ЗІЛИНСЬКИЙ ТА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ:
НАУКОВО-ВИДАВНИЧІ ПЛАНИ ТА СПІВПРАЦЯ**

Вже понад чверть століття, після довгих десятиліть заборон, замовчувань і перекручень української історії та культури, у вітчизняній історичній науці відбуваються відкриття все нових і нових імен творців національної історії, культури і науки. Серед них в однаковій мірі представлені особистості, які діяли і творили в Україні, та які, перебуваючи через різні обставини поза межами батьківщини, не зрікалися своєї національної приналежності і працювали на користь української культури. До останніх належить визначний славіст, україніст, мовознавець, літературознавець, фольклорист, громадський діяч Орест Зілинський (1923–1976), який народився на Лемківщині в Польщі, закінчив українську гімназію в Ярославлі, з 1940 р. і до кінця життя жив у Празі, навчаючись в Українському вільному університеті і Карловому університеті та працюючи в науково-освітніх установах Чехословаччини.

За тридцять років науково-дослідницької праці, починаючи від першої наукової розвідки “Духовна генеза першого українського відродження”¹, опублікованої в 1946 р., О. Зілинський надрукував понад 200 праць, у тому числі книги, підручники, статті, рецензії, літературні переклади українською, чеською, словацькою, польською, англійською, німецькою, російською мовами. Крім того, частина праць вченого до сьогодні зберігається в рукописах, окремі з яких самим автором були підготовлені

¹ Ця перша дослідницька розвідка була задумана автором як вступний розділ до дослідження важливої наукової проблеми з української історії XVI–XVII століть – доби народження нової національної духовної сили, яка дала початок змаганням П. Сагайдачного, П. Могили і Б. Хмельницького. Спочатку праця була виголошена на засіданні культурної референтури Української академічної громади у Празі, а пізніше надрукована в українському студентському журналі “Стежі”, що виходив у Мюнхені. Див.: Стежі: Журнал українського студентського середовища Німеччини та Австрії, Інсбрук; Мюнхен; Геттінген, 1946–1947, ч. 7–10, с. 6–20. Підтвердженням того, що поява цієї праці, підготовленої 23-річним О. Зілинським, на той час студентом університету, була науковою подією і зберігала свою актуальність, є її передрук у 1981 р. Див.: *Journal of Ukrainian Studies*, Toronto 1981, no. 10, p. 20–41. Повний авторський машинописний варіант статті під назвою “Україна 16–17 ст. в боротьбі за культурну самобутність. Вступний доклад: Духова генеза українського відродження” з редакторськими правками зберігається в архіві О. Пріцака, який входив до редколегії журналу “Стежі”. Див.: *Наукова бібліотека НАУКМА*, ф. 10, оп. 2, спр. 59, арк. 1–19.

до друку. Науковий інтерес О. Зілинського простягався від порівняльного аналізу українських і слов'янських народних пісень та обрядових ігор, слов'янських балад та українських дум, лемківського фольклору, любовної лірики та гумористичної поезії доби Б. Хмельницького, дослідження творчості видатних українських і чеських діячів культури і літератури XIX–XX ст., модернізму в українській літературі, слов'янсько-українських культурних взаємин до ознайомлення західного читача з іменами українських літераторів-шістдесятників і українських письменників Чехословаччини та введення їх творчих здобутків в європейський культурологічний дискурс.

Такий вагомий науковий внесок О. Зілинського в слов'янознавство та україністику дисонує з обізнаністю наукового загалу, насамперед вітчизняних дослідників, про його непересічну особистість та творчий доробок. Протягом багатьох років від часу його раптової смерті за нез'ясованих обставин, за винятком декількох пропам'ятних публікацій², майже самотнім популяризатором імені і творчості О. Зілинського був його учень, молодший колега і соратник М. Мушинка, який публікував статті про О. Зілинського в зарубіжних українських періодичних виданнях³, видав книгу до 60-ліття від дня народження вченого⁴. Завдяки насамперед ініціативі та зусиллям М. Мушинки у 2013 р. у Празі була проведена конференція з нагоди 90-ліття від дня народження О. Зілинського “Внесок Ореста Зілинського в дослідження чесько-українських відносин у літературознавстві та фольклористиці”, а також побачили світ чотири томи наукових праць О. Зілинського, підготовлені до друку Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України⁵. Завдяки цим виданням наукова спільнота має можливість

² O. Pritsak, I. Ševčenko, *Orest Zilynskij, In Memoriam (12 April 1923 – 16 July 1976)*, Harvard Ukrainian Studies, 1977, vol. 1, no.2, – p. 262–267; А.-Г. Горбач, *Пам'яті небуденної людини і друга*, Сучасність, ч. 12 (192) (Мюнхен 1976) 6–9; І. Кошелівець, *На згадку про Ореста Зілинського*, Сучасність, ч. 12 (192) (Мюнхен 1976) с. 9–13.

³ Див.: М. Мушинка, *Орест Зілинський і Польща*, Наша культура 4 (Варшава 1978) 7; *Життя і наукова діяльність Ореста Зілинського*, О. Зілинський, *Антологія української лірики*, Торонто 1978, ч. 1, с. 389–420; *Україніст із золотої Праги*, Слово і час 11 (1993) 29–37; *Орест Зілинський і Пряшівщина. До недожитого 70-ліття від дня народження*, Дукля 3 (Пряшів 1993) 24–39; *Орест Зілинський і його внесок в українську фольклористику. До 70-річчя від дня народження*, Народна творчість та етнографія 5–6 (1993) 26–34; *Орест Зілинський і карпатознавство*, Українська діаспора, К. 1994, ч. 5, с. 85–91; *Зілинський Орест*, Енциклопедія сучасної України, К. 2010, т. 10, с. 585 та ін.

⁴ М. Мушинка, *Науковець з душею поета. До 60-річчя від дня народження Ореста Зілинського*, С. Бавнд-Брук 1983, 58 с.

⁵ Див.: О. Зілинський, *Вибрані праці з фольклористики*, у 2 кн., К. 2013, кн. 1, 388 с.; кн. 2, 580 с.; О. Зілинський, *Українські народні балади Східної Словаччини*, К. 2013, 728 с.

познайомитися з 119 науковими працями О. Зілінського, першодруки яких здебільшого є важкодоступними і раритетними. При цьому залишаються невідомими або маловідомими інші праці вченого, опубліковані в багатьох зарубіжних періодичних виданнях і збірниках у 1950–1970-х рр.

Щодо рукописної спадщини, біографічних документів та епістолярію науковця, то ці документи тим більше є малодоступними для дослідників, оскільки зберігаються в основному закордоном, зокрема в родинному архіві⁶, в приватних архівах науковців⁷ та у фондах зарубіжних наукових інституцій, з якими О. Зілінський співпрацював. Однією з таких інституцій був Український науковий інститут Гарвардського університету (далі: УНІГУ), в архіві якого відклалися наукові та біографічні матеріали О. Зілінського, що проливають світло на плани і безпосередню наукову співпрацю Гарвардського українознавчого центру та вченого. Завдяки передачі Американською фундацією “Києво-Могилянська академія” бібліотечно-архівної колекції засновника і директора УНІГУ О. Пріцака (1919–2006) на довічне зберігання до Національного університету “Києво-Могилянська академія” в Україні також зберігаються наукові та біографічні матеріали О. Зілінського. Оскільки О. Пріцак та О. Зілінський були знайомі з 1944 р. і підтримували стосунки понад 30 років, до смерті останнього в 1976 р., в архіві О. Пріцака відклалося декілька груп документів О. Зілінського за період 1944–1976 рр., а саме: а) наукові праці; б) листи; в) біографічні матеріали. Значна частина цих документів стосується саме співпраці О. Зілінського з УНІГУ протягом 1968–1976 рр., тобто тієї сторінки наукової біографії вченого, яка лише пунктиром згадується в дотеперішніх публікаціях про О. Зілінського.

Залучення О. Пріцаком О. Зілінського до наукової співпраці з Гарвардським українським науковим осередком на початку 1968 р., тобто одразу після його офіційного задекларування, було невинуватим й обумовлено давнім знайомством і спілкуванням науковців, а також обізнаністю вчених про їхні професійні досягнення. Вони обидва належали до одного покоління, отримали класичну філологічну західноєвропейську університетську освіту, перебуваючи під інтелектуальним впливом провідних німецьких

⁶Архів О. Зілінського зберігається у його сина Б. Зілінського у Празі.

⁷Зокрема в архіві М. Мушинки, за його словами, зберігаються деякі рукописи О. Зілінського та 65 листів і 4 листівки О. Зілінського. Див.: М. Мушинка, *Повернення Ореста Зілінського в Україну* [в:] О. Зілінський, *Вибрані праці з фольклористики*, К. 2013, кн. 2, с. 574–575; *3 архіву Миколи Мушинки. Призабутий науковець Орест Зілінський* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakarpattia.net.ua/Special/99350-Dokumenty-svidchat-...-12>.

і чеських фахівців, майже одночасно захистили докторські дисертації (О. Прицак – у Геттінгенському університеті у 1948 р., а О. Зілинський – у Празькому Карловому університеті у 1949 р.), творили одне інтелектуальне середовище українського студентства поза межами батьківщини наприкінці Другої світової війни та в повоєнні роки. Знайомство науковців відбулося в 1944 р., коли обидва ще навчалися в університетах (О. Прицак – у Берлінському, а О. Зілинський – у Празькому) та брали активну участь в українському студентському житті, зокрема у виданні журналу “Стежі”. Стосунки науковців відновилися більш як через 10 років, коли О. Прицак працював професором Гамбурзького університету, а О. Зілинський викладав польську мову, давньоруську і радянську літературу та слов’янський фольклор в Університеті ім. Палацького в Оломоуці. В листуванні молоді науковці ділилися своїми науковими здобутками, планами, обмінювалися власними публікаціями й науковою літературою⁸.

Отже, на час створення українознавчого центру в Гарварді О. Прицак був добре обізнаний з науково-професійними досягненнями О. Зілинського, що дало йому підстави звернутися на початку 1968 р. з пропозицією викладати українську мову та українську літературу в Гарвардському університеті. В цей час О. Зілинський вже працював науковим співробітником відділу порівняльного вивчення літератур Інституту мов і літератур Чехословацької академії наук у Празі. Незважаючи на те, що науковець захистив у 1949 р. у Карловому університеті дисертацію на тему “Семантична та стилістична функція неповноголосся в літературній мові української території” і отримав звання доктора філософії, він змушений був, працюючи в Чехословацькій академії наук, ще раз у 1966 р. захищати дисертацію для отримання вченого ступеня кандидата наук. Оскільки ще в 1950-і рр. О. Зілинський почав надавати перевагу дослідженням у галузі фольклористики, про що він писав О. Прицакові⁹, його друга дисертація була присвячена давнім народним іграм у західних та східних слов’ян. Наприкінці 1960-х рр. О. Зілинський був автором, редактором та упорядником низки хрестоматій з української літератури¹⁰, бібліографічних праць¹¹ та

⁸ Див.: *Листи О. Зілинського до О. Прицака від 10.07.1958 р., 24.09.1958 р., 13.05.1959 р.*, Наукова бібліотека НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 3–6.

⁹ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 24 вересня 1958 р.*, Наукова бібліотека НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 4зв.

¹⁰ *Русский фольклор. Хрестоматия*, Оломоуц 1949, 96 с.; *Хрестоматія з української літератури XIX – початку XX століття*, Братислава 1952, 166 с.; *Хрестоматія з української радянської літератури*, Братислава 1952, 78 с.

¹¹ *Taras Ševčenko v české culture. Bibliografie*, Praha 1962, 95 s.; *Stopadesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964. Vědecko-bibliografický sborník*, Praha 1968, 478 s.

збірників¹². Крім того, його праці з мовознавства, літературознавства, фольклористики публікувалися у провідних наукових періодичних виданнях Чехословаччини, Польщі, УРСР.

Хоча в архіві О. Прицака збереглася не вся кореспонденція О. Зілинського та відсутні копії листів самого О. Прицака, однак зміст листа від 21 квітня 1968 р.¹³ вказує на те, що між вченими щонайменше вже декілька місяців відбувалося листовне обговорення участі О. Зілинського у розбудові українознавчого центру в Гарвардському університеті. Насамперед йшлося про викладання О. Зілинським мовознавчих та літературознавчих дисциплін, на що вчений дав принципову згоду. Оскільки О. Зілинський не володів англійською мовою, він попри активну дослідницьку роботу планував протягом року інтенсивно вивчати мову, аби, за його словами, “не приїхати маломовним і з ненаповненою головою”¹⁴. Щоб почати викладання у Гарварді української мови вже в 1968–1969 рр., О. Зілинський рекомендував О. Прицакові запросити молодого науковця Їжи Марвана¹⁵, який окрім знання низки слов’янських мов та англійської, за фахом був богемістом та україністом і міг би підготувати ґрунт для приїзду самого О. Зілинського¹⁶. Як відомо, О. Прицак не скористався з цієї пропозиції та продовжував чекати на приїзд до Гарварда саме такого досвідченого і компетентного науковця й університетського викладача, яким був О. Зілинський. Протягом декількох років вчений, окрім вивчення англійської мови, готував курси лекцій з українського літературного романтизму та українського літературного модернізму для викладання у Гарварді, які планував з часом видати окремими книгами¹⁷.

В першому номері “Ukrainian Harvard Studies Newsletter” за березень 1970 р. з’явилося повідомлення про офіційне запрошення О. Зілинського

¹² *Український фольклор у слов’янських літературах. Доповіді української делегації на V Міжнародному з’їзді славистів*, К. 1963, 64 с.; *Література чехословацьких українців. 1945–1967: проблеми й перспективи*, Пряшів 1968, 158 с.

¹³ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 21.04.1968 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 7.

¹⁴ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 21.04.1968 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 7зв.

¹⁵ Марван Їжи (Jiří Marvan, 1936 р.н.) – чеський мовознавець, славист, професор; навчався у Карловому університеті у Празі, де у 1965 р. захистив докторську дисертацію, протягом 1963–1992 рр. працював в університетах Швеції, США, Австралії. Нині працює професором педагогічного факультету Університету J.E. Purkyně v Ústí nad Labem.

¹⁶ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 28.04.1968 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 8.

¹⁷ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 15.02.1969 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 10.

гостьовим професором з української літератури. Він був другим гостьовим викладачем після О. Оглобина, якого на пропозицію спеціально створеного Комітету українських студій Гарвардського університету запросив департамент слов'янських мов і літератур Гарварду¹⁸. Як вказувалося у повідомленні Комітету, доктор О. Зілинський є відомим дослідником у галузі слов'янської літератури і фольклору, більшість праць якого присвячена українським письменникам ХІХ ст. і особливо ХХ ст. і науковий рівень якого підтверджувався статтями в наукових і літературних журналах Чехословаччини, а також виданням декількох книг.

О. Зілинський запропонував прочитати у Гарвардському університеті такі курси: у першому семестрі – українська мова, український романтизм у літературі і семінар “Розвиток української ліричної поезії”; у другому семестрі – українська мова, український модернізм у літературі (1890-х рр. – початку ХХ ст.) і семінар “Українські народні думи”¹⁹. Травневе повідомлення “Ukrainian Harvard Studies Newsletter” містить коротку інформацію про те, що голова департаменту слов'янських мов і літератур і член Комітету українських студій Г. Лант отримав лист від професора Чехословацької академії наук Маггаузера про неможливість приїзду О. Зілинського до Гарварда в 1970–1971 навчальному році через необхідність виконання ним обов'язків в академії²⁰. У червні 1970 р. у листі до О. Прицака О. Зілинський висловлював думку, що попри відмову щодо викладання у Гарварді з боку адміністрації Чехословацької академії наук, все-таки існують реальні передумови його приїзду через рік, для чого Гарвардський університет надіслав О. Зілинському офіційного листа з продовженням терміну дії запрошення²¹. З цього часу в листах О. Зілинського до О. Прицака питання приїзду вченого до Гарварда спеціально не обговорювалося. В листі від 27 березня 1971 р. О. Зілинський опосередковано згадує про неможливість його безпосередньої роботи в УНІГУ такими словами: “Жалію, що так розклеїлась наша зустріч і співпраця; тішу себе думкою, що до старості й смерті нам обом ще далеко”²². Очевидно, що йшлося про неможливість приїзду вченого до Гарварда через заборону з боку чехословацької влади в умовах переслідувань та утисків у період після “Празької весни”.

¹⁸ *Ukrainian Harvard Studies Newsletter*, Cambridge, Mass. 1970, March, p. 2.

¹⁹ *Ukrainian Harvard Studies Newsletter*, Cambridge, Mass. 1970, March, p. 3.

²⁰ *Ibid.*, May, p. 3.

²¹ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 25.06.1970 р., Науковий архів НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 17.

²² Лист О. Зілинського до О. Прицака від 27.03.1971 р., Науковий архів НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 20.

Другий напрямок діяльності Гарвардського українознавчого центру, до якого О. Прицак також з самого початку залучав О. Зілинського, охоплював декілька видавничих проектів. Згідно розробленої О. Прицаком концепції українських студій у Гарвардському університеті, окрім заснування трьох українознавчих кафедр гуманітарного спрямування (історії України, української мови, української літератури), планувалося створити науковий семінар та організувати і проводити науково-видавничу роботу. Останній напрямок передбачав окрім створення наукового періодичного журналу також видання джерел з історії України, перевидання рідкісних книг та друкування нових українознавчих досліджень.

О. Зілинський з ентузіазмом сприйняв ідею видання Гарвардського українознавчого щорічника, до якого погоджувався подавати бібліографію чехословацьких матеріалів, обговорюючи з О. Прицаком, зокрема питання доцільності і потреби включати славістичні праці, що містили українські сюжети, а також кращі літературно-критичні статті з часописів на кшталт літературно-мистецького і публіцистичного журналу “Дукля”²³. О. Зілинський, у творчості якого українська тематика домінувала над іншими темами, особливо гостро відчував потребу такого українознавчого незаангажованого періодичного наукового видання, який так і не постав у Чехословаччині через нестачу коштів та людський фактор. Стосовно планованої О. Прицаком монографічної серії, О. Зілинський висловлював своє бачення щодо необхідності насамперед “планувати ширші видання творів таких учених минулого століття, що причинилися ними до формування української національної свідомості (Костомаров, Антонович, Драгоманов)”²⁴. У цій видавничій роботі, а також у підготовці літературних джерелознавчих видань О. Зілинський висловлював готовність взяти безпосередню участь. Крім того, О. Зілинський вважав, що з часом усі україністи мали б зорганізуватися над створенням синтезуючих українознавчих праць у різних галузях на зразок підручників, у яких би був викладений синтез сучасної українознавчої справи, “базований на критичному використанні всього, що було створено під еволюціями різних ідеологій та метод”²⁵.

Окремим сюжетом варто розглядати участь О. Зілинського у перевиданні УНІГУ двотомника “Українських народних дум” К. Грушевської,

²³ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 28.04.1968 р., Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 8.

²⁴ *Ibid.*, арк. 83в.

²⁵ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 28.04.1968 р., Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 9.

який фактично через нетривалий час після видання I тому в 1927 р. і II тому в 1931 р. внаслідок репресивних дій радянської влади щодо родини Грушевських, став рідкісним виданням у самій Україні. Фототипічне перевидання Корпусу дум планувалося здійснити в рамках спеціально створеної Гарвардської серії українських студій (Harvard Series in Ukrainian Studies), в якій протягом 1970–1972 рр. в результаті співпраці УНІГУ з німецьким видавництвом Wilhelm Fink Verlag вийшли у світ 5 томів передрукованих праць Ф. Савченка, О. Оглоблина, О. Левицького, М. Кордуби та Ю. Луцького мовою оригіналу, а також з передмовами видавців та вступними статтями. Відповідно до анонсу Гарвардської серії українських студій за 1972 р., перевидання “Українських народних дум” планувалося здійснити з біо-бібліографічною передмовою О. Прицака, вступом А. Лорда²⁶ та історіографічним нарисом О. Зілинського. Крім того, тексти 33 дум мали бути надруковані у перекладі англійською мовою²⁷.

На прохання О. Прицака на початку 1969 р. О. Зілинський замовив виготовлення мікрофільму другого тому праці К. Грушевської в т. зв. Ленінській бібліотеці у Москві (нині: Российская государственная библиотека), який зберігається в архіві О. Прицака²⁸. З часом О. Зілинський погоджується написати передмову до перевидання дум, хоча береться за цю роботу без ентузіазму через необхідність завершити розпочаті наукові дослідження, а також через те, що він “цим жанром спеціально не цікавився, а мав тільки деякі погляди про його відношення до старшої пісенності”²⁹. О. Зілинський високо цінував працю К. Грушевської, зокрема її вступ до двотомника, в якому охоплено широкий дослідницький матеріал про думи різних авторів аж до ранніх праць Ф. Колесси. Власне своє завдання О. Зілинський бачив у підготовці критичного огляду всіх праць про думи, написаних протягом останніх двадцяти років від часу видання першого тому двотомника. Вибраний науковцем історіографічний профіль статті, що мала бути доповненням до вступної статті К. Грушевської, був найбільш доцільним, на його думку, для того перевидання³⁰.

²⁶ Лорд Альберт (1912–1991) — професор славістики та порівняльного літературознавства Гарвардського університету, дослідник давнього епосу Європи і Азії.

²⁷ Див.: Мугон Korduba, *La littérature historique soviétique ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931*, Harvard Series in Ukrainian Studies, no. 10, Munich 1972, p. 366.

²⁸ Див.: *Наукова бібліотека НаУКМА*, ф. 10, оп. 4, спр. 138.

²⁹ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 21.04.1969 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 11.

³⁰ *Лист О. Зілинського до О. Прицака від 14.01.1970 р.*, Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 16.

Після майже річної кропіткої праці над статтею, оскільки “треба було попрочитувати все, що було надруковано від 1927 року, і те розумне, і те глупе, і знайти власне становище до цілої проблематики”³¹, в середині 1970 р. О. Зілинський надіслав рукопис статті до Гарварда. Точніше це був авторський машинописний текст обсягом майже 200 сторінок формату А4 під назвою “Дослідження дум за останніх сорок років. 1928–1969”³², до якого О. Зілинський ще протягом певного періоду вносив уточнення. Окрім статті вчений підготував також “Бібліографію новішої літератури про думи (1927–1970)” на 185 позицій обсягом 11 машинописних сторінок формату А4³³, яку він також уточнював і доповнював у листах до О. Прицака. Після завершення статті для гарвардського видання, яку О. Зілинський вважав лише частиною серйозної праці, вчений продовжував далі працювати над дослідженням дум, надрукувавши в 1972–1973 рр. декілька статей у чеських та польських наукових часописах³⁴. На початку 1976 р. ідея перевидання дум в УНІГУ набула нового дихання, що знайшло також відображення в листуванні О. Прицака та О. Зілинського, який з врахуванням нових обставин пропонував три варіанти нового видання³⁵. Слід зазначити, що один з пропонованих ним варіантів з текстами дум англійською мовою та загально-інформативною передмовою, що, на думку науковця, мав бути розрахований на широкого споживача, втілювався в життя вже після смерті О. Зілинського³⁶. Слід підкреслити, що у вступі цього збірника зазначено, що УНІГУ планує надрукувати повне перевидання дум з текстовими варіантами, науковим вступом і повними анотаціями.

³¹ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 14.01.1970 р., арк. 16.

³² Див.: Г. Скрипник, *Українські народні балади в науковій інтерпретації Ореста Зілинського: регіональний та інтернетнічний контексти*, О. Зілинський, *Українські народні балади Словаччини*, К. 2013, с. 6. В архівному фонді О. Прицака ні оригіналу, ні його копії не виявлено.

³³ Ксерокопія цього тексту зберігається в архівному фонді О. Прицака. Див.: *Науковий архів НаУКМА*, ф. 10, оп. 1, спр. 1323, арк. 17–29.

³⁴ *Ukrajinské dumy v novějším období své hověvoje*, Československá rusistika, XVII, Praha 1972, č. 5, s. 205–212; *Ukrajinské dumy a problém vývoje slovanských lidových čeposů*, Československé přednášky pro VII. Mezinárodní sjezd slavistů (Varšava 1973), Praha 1973, s. 169–180; *Ukrajinská дума a problém vývoje epických útvarů v slovanském písněvem folkloře*, VII. Mezinárodní kongres slavistů v Warszawie 1973, Streszczenia referatów i komunikatów, Warszawa 1973, s. 715–717; *Dawna дума ukraińska i polska w świetle danych historycznych*, Slavia Orientalis 22 (Warszawa 1973), č. 4, s. 439–450.

³⁵ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 21.02.1976 р., Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 25.

³⁶ УНІГУ та Канадський інститут українських студій у 1979 р. видав збірник з текстами 32 дум українською і в перекладі англійською мовою Ю. Тарнавського і П. Килини та передмовою Н. Мойль-Кононенко. Див.: *Ukrainian Dumy*, editio minor. Text in Ukrainian and English, translations by G. Tarnawsky and P. Kilina, introduction by N.K. Moyle, Toronto and Cambridge 1979, 219 pp.

Перевидання “Українських народних дум” К. Грушевської, як й інші плановані та частково підготовлені дослідження і праці в Гарвардській серії українських студій, на початку 1970-х рр. не вдалося здійснити через фінансові проблеми з мюнхенським видавництвом та залежності майже всіх проектів молодого Гарвардського українознавчого центру від матеріальної підтримки українського громадянства США. Двотомник був перевиданий факсимільним способом через 30 років після планів УНІГУ, а саме у 2004 р. Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України³⁷. Передмова О. Прицака “Kateřyna Hruševská. (1900 – ?)” до нереалізованого УНІГУ перевидання “Українських народних дум” як історіографічна пам’ятка побачила світ у 2014 р. в структурі статті Я. Федорука, присвяченій цьому видавничому проекту УНІГУ³⁸. На жаль, автор вищевказаної статті, приділивши основну і належну увагу біографічним фактам та науковій праці К. Грушевської, жодного разу не згадав імені О. Зілинського та його участі у пошуках для УНІГУ двотомника, виготовлення мікрофільмів і написання фактично основної для перевидання в Гарвардській серії українських студій та другої за значенням після вступної статті К. Грушевської аналітичної статті про дослідження дум за останні двадцять років після виходу у світ корпусу дум.

У свою чергу О. Зілинський звернувся до О. Прицака з пропозицією надрукувати його дисертаційне дослідження “Давні народні обрядові ігри у західних і східних слов’ян” у монографічній серії УНІГУ з відповідними доповненнями, уточненнями та в перекладі англійською мовою. Ця пропозиція була прийнята УНІГУ, оскільки майже кожний лист О. Зілинського з січня 1970 р. присвячений двом головним темам – підготовці до перевидання корпусу дум К. Грушевської та монографії про народні ігри. Ця праця мала вийти англійською мовою, переклад якої виконувала перекладачка з Праги, що було фінансовано УНІГУ. Машинописний текст монографії в перекладі англійською мовою з відповідними покажчиками О. Зілинський надіслав до УНІГУ, при цьому діставши згоду від свого інституту на публікацію дослідження в Гарвардському університеті³⁹. Однак і ця праця вченого залишилася до сьогодні ненадрукованою і зберігається в архіві УНІГУ.

³⁷ К. Грушевська, *Українські народні думи*, у 2-х т., т. 1 Корпусу. Тексти №№1–13 і вступ К. Грушевської, відп. за вип. Г. Скрипник, К. 2004, 175 с. Перев. з вид. 1927 р.; т. 2. Тексти №№14–33 і передмова К. Грушевської, відп. за вип. Г. Скрипник, К. 2004, 303 с. Перев. з вид. 1931 р.

³⁸ Я. Федорук, *Нездійснений проект видання “Українських народних дум” Катерини Грушевської у “Гарвардській серії українознавства”*, УАЩ 18 (2013) 128–152.

³⁹ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 4.06.1973 р., Науковий архів НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 23.

Крім двох вищеназваних досліджень, що готувалися О. Зілинським спеціально для видання у Гарварді, вчений надіслав до УНІГУ рукопис “Антології української дореволюційної лірики”. Праця була повністю підготовлена до друку, мала рецензію київського літературознавця С. Крижанівського і мала бути надрукована в Братиславі. Однак через низку причин книга не вийшла друком і О. Зілинський передав її машинопис до УНІГУ, аби тексти з монографії могли бути використанні для студентів як навчальний матеріал⁴⁰.

Починаючи справу заснування наукового журналу “Harvard Ukrainian Studies”, УНІГУ звернувся до О. Зілинського з пропозицією увійти до складу його редакційної колегії. Особисту згоду вчений дав, однак просив УНІГУ звернутися офіційно за формальною згодою з боку Інституту, в якому він працював. У свою чергу керівництво Інституту для такого дозволу вимагало від О. Зілинського детальної інформації про редколегію створюваного журналу з поіменним списком членів з соціалістичних країн. Оскільки такі представники були відсутні, О. Зілинський, побоюючись ускладнень на роботі, просив на деякий час його імені не згадувати в журналі. При цьому вже для першого числа часопису вчений підготував “Бібліографію україністики в Чехословаччині за 1973 рік”⁴¹.

Співпраця О. Зілинського з Гарвардським українознавчим центром полягала також у його пошуках у фондах різних бібліотек і архівів Чехословаччини та Радянського Союзу джерел, рукописних праць, рідкісних видань з української тематики, які необхідні були для дослідницької роботи та здійснення видавничих планів УНІГУ. В більшості випадків О. Зілинський замовляв виготовлення саме мікрофільмів знайдених матеріалів для УНІГУ⁴². Так, О. Пріцак звернувся до О. Зілинського з проханням віднайти в Празі рукопис праці про П. Дорошенка. Не знаючи місцезнаходження рукопису та враховуючи знищення і переміщення архівів українських науковців та інституцій у післявоєнній Чехословаччині, очевидно, що О. Зілинський витратив немало часу та енергії на пошуки та ідентифікацію вищевказаного рукопису. Майже десять місяців знадобилося О. Зілинському, аби віднайти рукопис в одному приватному архіві у Празі. Знайдений рукописний текст обсягом 459 сторінок з втраченими вступом та закінченням, був присвячений

⁴⁰ Лист О. Зілинського до [І. Шевченка] від 28.08.1974 р., Науковий архів НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 26.

⁴¹ Лист О. Зілинського до [І. Шевченка] від 20.06.1975 р., Науковий архів НАУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 27.

⁴² Опис 4 архівного фонду О. Пріцака, в якому систематизовані мікрографічні документи, містить у тому числі окремі справи з мікрофільмами, виготовленими на замовлення О. Зілинського для УНІГУ, про що свідчать початкові та кінцеві кадри мікрофільмів.

опису подій, пов'язаних з П. Дорошенком в 1667–1669 рр.⁴³ і входив до першого видавничого плану УНІГУ під назвою “Турецька політика Петра Дорошенка”⁴⁴. Оскільки О. Зілинський неодноразово приїздив до Москви, Києва та Львова у наукові відрядження для своєї пошуково-дослідницької роботи в тамтешніх бібліотеках і архівах, він мав можливість відшукувати і працювати з тими матеріалами, які були потрібні й для УНІГУ. Так, він намагався знайти у Києві “Малороссийский родословник” В. Модзалевського, розшукував та замовляв мікрофільми наукових збірників та окремих праць, наприклад, Б. Якубського, Д. Петровського тощо. Нерідко О. Зілинський на прохання О. Прицака уточнював бібліографічні дані тих чи інших видань і окремих друкованих праць, які неможливо було знайти в американських бібліотеках. О. Зілинський пропонував також свої можливості й стосовно формування бібліотечного фонду УНІГУ⁴⁵.

Отже, О. Зілинський завдяки своїм фаховим та науковим досягненням у галузі славістики, україністики, мовознавства, літературознавства та фольклористики, був одним з перших науковців, до яких звернулися ініціатори створення українознавчого центру в Гарвардському університеті з пропозицією включитися у розбудову україністики в США. О. Зілинський з самого початку постановня УНІГУ був обізнаний про плани у різних напрямках його діяльності. Крім того, він висловлював свої міркування, побажання та поради щодо тих чи інших започаткувань, у першу чергу щодо науково-видавничих проєктів, формування бібліотечного фонду тощо.

І О. Прицак, і О. Зілинський співпрацю з українознавчим центром у Гарварді бачили у двох напрямках: а) викладацька робота; б) участь О. Зілинського у наукових виданнях та видавничих проєктах. Перший напрямок не здійснився, хоча вчений готувався до викладацької діяльності у Гарвардському університеті, отримав офіційне запрошення і навіть з відтермінуванням його візиту. На думку А.-Г. Горбач, яка добре знала О. Зілинського, неможливість приїзду вченого до Гарварда була “великою втратою для наших молодих україністів в Америці, бо Покійний мав великий талант працювати з молодими людьми, будити духові зацікавлення, спонукати до духової і творчої праці”⁴⁶. Другий напрямок мав кращі результати, оскільки вченим були підготовлені до друку дослідження – від бібліографічних оглядів, історіографічних праць до монографій.

⁴³ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 15.02.1969 р., Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 10.

⁴⁴ *Ukrainian Harvard Studies Newsletter*, Cambridge, Mass. 1970, March, p. 1–2.

⁴⁵ Лист О. Зілинського до О. Прицака від 15.02.1969 р., Науковий архів НаУКМА, ф. 10, оп. 1, спр. 708, арк. 10.

⁴⁶ А.-Г. Горбач, *Пам'яті небуденної людини і друга*, Сучасність, ч. 12 (192) (Мюнхен 1976) 9.